

Josef KISZKA
Wykładowca FS VSB UT Ostrava

Tomasz TACZEWSKI
Wydział Architektury Politechniki Śląskiej

10. PROJEKTOWANIE ARCHITEKTONICZNE W KONTEKŚCIE ZURBANIZOWANYM – PARK KULTUROWY W ZABRZU

STRESZCZENIE

Artykuł stanowi próbę krytycznego podsumowania Letniej Szkoły Restrukturyzacji Architektonicznej, Gliwice–Zabrze 2012. Opisuje przyjęty program działań szkoły i jego realizację. Streszcza wnioski płynące z prac warsztatowych i formułuje własne uwagi pod adresem sposobu kształtowania parku kulturowego w aspekcie budowania modelu rozwojowego miasta.

Proces destrukcji miast, towarzyszący likwidacji znacznej części śląskiego przemysłu w tym regionie, spowolniono na tyle, że obecnie większość z nich stara się uzyskać międzynarodową pozycję i chce stać się jednym ośrodkiem miejskim o znaczeniu globalnym – Metropolią Silesia. Rozszerza to możliwość i potrzebę międzynarodowych kontaktów. Równocześnie na Wydziale Architektury w Gliwicach i SF w Ostrawie prowadzone są prace nad metodami restrukturyzacji obiektów przemysłowych naszych miast. Trwają one w sytuacji, gdy w regionie osiągnięto już pewien poziom działań restrukturyzacyjnych. Oznacza to posiadanie pewnego zasobu doświadczeń praktycznych (wdrożeń) i zarazem stanowi upoważnienie do prezentacji realizowanej pracy na zewnątrz. Intensywny kurs restrukturyzacji architektonicznej był pomyślany jako przedsięwzięcie wpisujące się w ten stan rzeczy. Miał formę warsztatów realizowanych we współpracy Wydziału Architektury Politechniki Śląskiej i Stawebni Fakulty TU Ostrava, będących praktycznym rozszerzeniem zajęć akademickich prowadzonych na obu uczelniach. Inicjatywa uzyskała wsparcie międzynarodowego funduszu CEEPUS⁵³, Śląskiego Urzędu Marszałkowskiego, Zabytkowej Kopalni „Guido”, Stowarzyszenia na Rzecz Restauracji i propagowania Sztolni „Królowa Luiza” w Zabrze i Urzędu Miasta Zabrze. Kurs miał miejsce od 16 do 24 czerwca 2012 r. Tegoroczna edycja była poświęcona rozważaniom nad modelem urbanistycznym miasta i zagadnieniom architektonicznym związanym z projektem utworzenia w Zabrze parku kulturowego. Warsztaty (zorganizowane poza programem Erasmus) odbyły się w ramach umowy o współpracy pomiędzy VSB w Ostrawie a Politechniką Śląską i pozostającego w formie ustnej porozumienie pomiędzy profesorami przygranicznych uczelni.

Szkołę rozpoczęła seria wykładów zawierających wiedzę o teoretycznych podstawach procesów restrukturyzacji, dobrych polskich przykładach działań z zakresu odnowy terenów przemysłowych, historii przestrzeni i dziedzictwa kulturowego miasta Zabrze. Odbyło się spotkanie w Urzędzie Miasta Zabrze, gdzie studenci i wykładowcy zostali zaznajomieni, przez Naczelnika Miejskiego Biura Planowania Przestrzennego, pana Zenona Rodaka i przez panią Małgorzatę Bombelkę, Pełnomocnika Prezydenta Miasta ds. Rewitalizacji, ze Studium Uwarunkowań i Kierunków Rozwoju Miasta, planami i programami rewaloryzacji, wstępnymi założeniami Zabrzeńskiego Parku Kulturowego i innymi dokumentami urbanistycznymi miasta. Pan Dariusz Walerjański, dyrektor Międzynarodowego Centrum Dokumentacji i Badań nad Dziedzictwem Przemysłowym Dla

⁵³ Program CEEPUS jest programem współpracy krajów Europy Środkowej w dziedzinie edukacji, ustanowionym na podstawie wielostronnej umowy międzynarodowej. Jest to porozumienie pomiędzy Republiką Austrii, Republiką Bułgarii, Republiką Węgierską, Rzeczpospolitą Polską, Republiką Słowacką i Republiką Słowenii ustanawiające współpracę w dziedzinie edukacji i kształcenia w ramach Środkowoeuropejskiego Programu Wymiany Uniwersyteckiej (CEEPUS). Podstawowym celem Programu jest wspieranie wymiany akademickiej w zakresie kształcenia i doskonalenia zawodowego studentów i nauczycieli akademickich. Umożliwia on intensyfikację kontaktów między szkołami wyższymi krajów będących stronami porozumienia. por. <http://www.buwiwm.edu.pl/wym/ceepus-info.htm>.

Turystyki, działającego przy kopalni „Guido” przedstawił wówczas wiele starych dokumentów i rysunków związanych z zabrskim górnictwem i tworzeniem miasta.

Odbył się też objazd najważniejszych obiektów architektonicznych mających stanowić podstawę tworzenia Parku Kulturowego, takich jak: skansen górniczy „Królowa Luiza”, wieżę ciśnień, dawna siedziba Starostwa Powiatowego, kościół św. Józefa, pl. Kamiliański, wylot Sztolni Dziedzicznej przy ul. Miarki, osiedle Zandka, cmentarz żydowski, dom stalowy i inne. Zwiedzono część nadziemną i podziemną Zabytkowej Kopalni „Guido” (oba dostępne poziomo), przyglądano się tkance miejskiej otaczającej te obiekty. Spacerowano ulicą Wolności i 3 Maja. Objazd prowadził pan Adam Frużyński z Muzeum Górnictwa Węglowego.

Po uzyskaniu podstawowej wiedzy o mieście studenci wraz z prowadzącymi architektami stworzyli cztery kiluosobowe, polsko-czeskie grupy projektowe, w ramach których zostali zobowiązani do próby odpowiedzi na przedstawione zagadnienia dotyczące kształtowania Parku Kulturowego w Zabrzu i samego miasta. Pozostawiono im pełną swobodę co do zakresu propozycji, poruszanych problemów. Zachowali możliwość zadawania kolejnych pytań. Konsultantami i krytykami rozwiązań byliśmy my: Josef Kiszka i Tomasz Taczewski, wykładowcy czeskiej i polskiej uczelni.

Po trwających pięć dni pracach projektowych zespoły i ich prowadzący zostali poproszeni do przedstawienia wyników działań w formie prezentacji komputerowej oraz plakatu. W tym okresie prace projektowe były uzupełniane kolejnymi, specjalnie dobranymi, wykładami i indywidualnie organizowanymi wyjazdami na teren opracowania dotyczącymi rewitalizacji architektury przemysłu w regionie. Studenci zapoznali się również z programami i działaniami miasta dotyczącymi renowacji urbanistycznej, śląską literaturą i gwarą (dzieło Holonka) oraz wynikami dopiero co ukończonego konkursu studenckiego na zagospodarowanie obszaru kopalni „Królowa Luiza” i elektrowni przy ul. Wolności⁵⁴.

Pracowano w następujących zespołach:

1. Studenci: Aleksandra Buś, Wojciech Cendrzak, Milan Kotěra, Martina Mičochová, Katarzyna Słowińska, pod kierunkiem arch. Katarzyny Fidyk;
2. Studenci: Natalia Walas, Hana Nováčková, Ondřej Turoň, Marta Grochal, Sandra Krzyk, pod kierunkiem arch. Martina Náhlovského;
3. Studenci: Patryk Bily, Pavla Frankova, Piotr Gnacek oraz Anna Mikoś pod kierunkiem arch. Bartłomieja Nawrockiego;
4. Studenci: Phillipe Jiří Janda, Martin Herzán, Anna Łyszczuk, Anna Glajc, Monika Węglińska, pod kierunkiem arch. Marcina Jojko.

Prace poszczególnych zespołów charakteryzowały się zróżnicowanym podejściem. Indywidualnie formułowały podstawowe problemy związane z funkcjonującym modelem miasta i rolą, jaką

⁵⁴ Organizator konkursu: pani dr inż. arch. Magdalena Żmudzińska-Nowak.

może w ich rozwiązaniu odegrać Park Kulturowy. Propozycje projektowe ukazały obfite spektrum poglądów, które stanowi ciekawy materiał – warty przeanalizowania przez wszystkich, którzy zajmują się problemem zabrzańskiego parku kulturowego architektury przemysłowej. Oczywiście, z pozoru są niezbyt głęboko zanurzone w wielorakie szczegóły sprawy, ale takie „zewnątrzne spojrzenie”, będące wynikiem pracy studentów i ich naukowych opiekunów, a więc ludzi posiadających znaczące doświadczenie urbanistyczno-architektoniczne, jest nie do przecenienia.

Każda z prac podjęła temat korekt funkcjonującego w rzeczywistości i w obowiązującym studium modelu miasta. Skonstatowano następujące jego cechy:

- umiarkowaną strefowość,
- niewielką zwartość,
- oparcie o układ rusztowy,
- policentryczną budowę.

Miasto ukazało się uczestnikom warsztatów jako w pewnym sensie niezdecydowane co do kierunku prowadzenia polityki przestrzennej. Bowiem: „można wyodrębnić dwie sytuacje rozwoju: (1) na zewnątrz miasta i (2) na wewnątrz, czyli przez rewitalizację, wraz z modernizacją”⁵⁵, a następnie opowiedzieć się za którąś z nich. Tymczasem Zabrze przygotowane jest do podjęcia dużej ilości działań rewitalizacyjnych na podstawie przygotowanych programów dla wielu wyznaczonych obszarów i równocześnie pod zabudowę wyznaczono w Studium Kierunków i Rozwoju, liczne tereny zielone w zachodniej części miasta. Dychotomia ta okazała się przyczyną podstawowych różnic w poglądach pomiędzy uczestnikami szkoły. I tak:

- Zespół A zaakceptował istniejący model miasta i przyjął, że koncentracja działań w jego centrum połączona z przyjęciem turystyki przemysłowej jako uzupełnienia jego funkcji wiodącej, będzie na tyle silnym czynnikiem rozwoju, że pozwoli na uruchomienie działań na dużym obszarze dzielnicy centralnej. Uznano, że narzędzia, które daje forma prawna Parku Kulturowego, mogą być wykorzystane na rzecz jakości architektonicznej jego obszaru.
- Zespół B uznał, że w sytuacji trwałego zmniejszania się liczby mieszkańców miasto nie powinno się rozwijać w jednakowym tempie na całym obszarze. Zaproponowano rozwój od wewnątrz, poprzez wydzielenie dzielnicy centralnej jako „pola rozwoju”. To pole mogłoby działać w mieście na zasadzie np. naliczania wysokich opłat zniechęcających inwestorów do lokowania zabudowy poza tym obszarem lub wspierania inwestycji umieszczanych „w polu”, np. poprzez ulgi w podatkach. Wymagałoby to prowadzenia odpowiedniej polityki miejskiej skoordynowanej z celami przestrzennymi. Jako etap wstępny działań zaproponowano przeprowadzenie operacji szczegółowego, realizowanego prostymi metodami, czyszczenia przestrzeni dzielnicy centralnej.

⁵⁵ Kozłowski J.: Zintegrowane planowanie zrównoważonego rozwoju. Zarys metodyki. Instytut Rozwoju Miast, Kraków 2012.

– Zespół C był przeciwny objęciu Parkiem Kulturowym obszaru centrum. Opowiadała się za minimalizowaniem jego wielkości do punktów związanych z dziedzictwem górniczym. Zakładał przyjęcie roli podstawowego narzędzia kształtowania architektury poprzez miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego centrum. Członkowie grupy są przekonani, że w przypadku regresu Zabrze obszarowy Park Kulturowy pogorszyłby sytuację miasta. Negatywnie też oceniali przyjęty w praktyce model miasta.

– Zespół D stwierdził, że planistyczny model miasta wymaga poważnych zmian. Zauważył, że struktura miejska Zabrze nie może bazować na klasycznej teorii urbanistycznej, zakładającej hierarchiczną tkankę miejską z wyraźnie zdefiniowanym centrum, nie może też być budowana według funkcjonalistycznych wzorów modernizmu, zakładających wyraźne strefowanie. Autorzy przyjmują, że adekwatną do zaistniałych problemów i spójną ze współczesną wizją urbanistyki wydaje się struktura parku kulturowego przybierająca formę zbioru niezależnych punktów tworzących sieć spajającą układ miasta. W świetle przyjętego rozwiązania podstawowym warunkiem (choć niewystarczającym do zdefiniowania układu urbanistycznego Zabrze) wydaje się budowanie owej struktury na bazie punktów o dużym potencjale. Cechą taką z pewnością można przypisać nie tylko kopalni „Guido”, skansenowi „Królowa Luiza” oraz wylotowi Głównej Kluczowej Sztolnia Dziedzicznej. Zauważono, że w zestawieniu punktów tworzących swoisty zabrzański „gwiazdozbiór” złożony z najbardziej charakterystycznych dla miasta miejsc mogłyby znaleźć się też:

- wieża ciśnień, zlokalizowana przy ul. Zamoyskiego,
- teren Parku Hutniczego wraz filharmonią, teatrem i zabudową po hucie Donnesmarcków,
- osiedle Zandka – (Osiedle Huty Donnersmarcka) z domami dla robotników i urzędników, przy obecnych ulicach Krakusa i Stalmacha,
- kościół św. Józefa wraz z przebudowanym stadionem KS Górnik.

Tak zbudowana sieć punktów stanowiłaby podstawowy element uzdrowionej tkanki miejskiej Zabrze. Autorom pracy wydaje się, że warunkiem koniecznym rozwoju jest wyraźne wzmocnienie tych punktów, bowiem aktualnie są one zbyt słabe, aby możliwe było powstanie interakcji pomiędzy nimi, generujące pobudzenie terenu otaczającego. Wzmocnienie polegałoby tu na odpowiednim wypromowaniu, zwiększeniu znaczenia i atrakcyjności tych miejsc, poszerzeniu różnorodności treści programowej, nawiązującej do industrialnej tożsamości miasta. Praca proponuje znaczne powiększenie ulokowanego potencjału w kopalni „Guido”. Z uwagi na położenie i powiązanie z resztą aglomeracji za pomocą trasy DTŚ miejsce to powinno stać się strategicznym punktem „gwiazdozbioru” z o wiele bogatszym zakresem proponowanych funkcji (wzorem może być tutaj kompleks Zollverein w Essen).

Dla wszystkich grup niezmiernie istotne okazało się wskazanie faktu, że ustanowienie Parku Kulturowego powinno być nie tylko środkiem do uzyskania decyzji o wpisie któregoś z zabrzańskich zabytków na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO, ale stać się zarazem czynnikiem suk-

cesu polityki proinwestycyjnej gminy. Stąd widoczne w większości prac obawy o objęcie uregulowaniami parku nadmiernego obszaru przestrzeni miasta.

Uznano, że konieczne są dalsze prace nad strategią miasta, a przede wszystkim nad jego modelem planistycznym, a następnie konsekwentna realizacja przyjętych założeń. Zwraca uwagę sformułowane przez Grupę B wezwanie do czyszczenia przestrzeni, które należy rozumieć jako postulat przygotowywania znajdujących się w złym stanie nieruchomości do potencjalnego ponownego zagospodarowania (poprzez wyburzenia, wprowadzanie zieleni, wyposażanie działki w plan zagospodarowania przestrzennego, infrastrukturę i zapewnianie dostępu do drogi).

Podkreślano, że nie należy zapominać, że polityka proinwestycyjna miasta Zabrze jest związana bezpośrednio z tworzeniem śląskiej metropolii. Istnienie metropolii samorzutnie wspiera działalność inwestycyjną. Ważne jest, aby miasto w momencie budowania nowej marki było postrzegane w kontekście całego potencjału śląskiej, transgranicznej konurbacji. Przyszłe wsparcie metropolii już w tym momencie może i powinno działać proinwestycyjnie.

Architektura realizowana w obrębie centrum miasta, niezależnie od swej skali, powinna czerpać swoje inspiracje z przeszłości przemysłowej miasta. Dla zapewnienia jej jakości wiele zagadnień szczegółowych w obrębie śródmieścia powinno stać się tematem kolejnych konkursów architektonicznych, wyprzedzających miejscowe uregulowania urbanistyczne.

Warsztaty umożliwiły szeroką wymianę poglądów pomiędzy studentami i ich nauczycielami z Republiki Czeskiej i Polski. W ich trakcie zderzały się nieoczekiwane różnice poglądów i odmienna ocena obserwowanych sytuacji i zdarzeń. Było to również przedsięwzięcie dydaktyczne. „W globalizującym się świecie należy dążyć do międzynarodowej wymiany doświadczeń na wszystkich etapach nauczania architektury i urbanistyki” – zauważył krakowski dydaktyk, arch. Mateusz Gyurkovich⁵⁶. Absolwenci europejskich uczelni architektonicznych powszechnie podejmują pracę w międzynarodowych pracowniach projektowych w krajach pochodzenia i poza ich granicami. Szkoły powinny ich do tego przygotowywać. Istnieje wiele narzędzi dydaktycznych, umożliwiających prawidłową edukację naszych studentów architektury w zakresie zdobywania doświadczeń poza granicami kraju i funkcjonowania na międzynarodowym rynku pracy. Podstawowym jest program *Erasmus*, oferujący studentom poza semestralnymi lub rocznymi wymianami dydaktycznymi ze szkołami europejskimi także trzymiesięczne praktyki projektowe w europejskich biurach czy warsztatowe programy kursów intensywnych. Jednak nie wszyscy studenci mogą być objęci tego typu programami, a co za tym idzie, są ubożsi o to doświadczenia dydaktyczne i praktyczne. Intensywny kurs w Zabrzu był nową formą dydaktyczną zrealizowaną w ramach programu CEEPUS, służącą młodym adeptom architektury do zdobycia doświadczenia międzynarodowego.

Zabrzańskie doświadczenie potwierdziło też, możliwość i sens pracy studentów w wieloosobowych grupach (nie wszyscy pochodzili ze Śląska, byli z różnych krajów i uczelni). Dzięki temu

⁵⁶ Patrz materiały Międzynarodowej Konferencji Naukowej „Zawód Architekt”, Gliwice 2012.

powstała nowa, wielokulturowa perspektywa postrzegania i analizowania lokalnych problemów (które – jak się okazuje – są też uniwersalne). Każda grupa przedstawiła odmienną koncepcję re-witalizacji, zarówno pod względem ideowym, jak i formalnym. Interesująca była oprawa graficzna prac, a także obserwacja, jak wielonarodowa grupa pracuje, funkcjonuje, określa swoje cele i wy-tania liderów. Słuchać było rozmowy w języku polskim i czeskim. Angielski był traktowany jako niezawodne wsparcie. Letnia Szkoła miała jeszcze jeden ważny wymiar. Była okazją zaprezentowania kolegom z Czech współczesnego polskiego myślenia o obiektach poprzemysłowych. Przekonaliśmy się też, że przemysłowa przeszłość Moraw i Śląska może być czynnikiem budującym naszą wspólną przyszłość.

Na zakończenie należy stwierdzić, że uczestnicy warsztatów opuścili Zabrze z przekonaniem, że podstawową przyczyną, która ma wpływ na powstrzymywanie procesów upadku, jest silne poczucie tożsamości większości wspólnoty zamieszkującej śląskie miasta. Podstawą jej jest świadomość wspólnej, w przeważającym stopniu innej niż w przypadku reszty kraju, przeszłości i związanej z tym pewnej odrębności językowej i kulturowej. Zbudowana jest ona na bazie wartości wytworzonych przez przemysł i jego architekturę. Podobnie po obu stronach polsko – czeskiej granicy.

BIBLIOGRAFIA

1. Assman J.: Pamięć kulturowa. Pismo, zapamiętywanie i polityczna tożsamość w czasach starożytnych. Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego. Warszawa 2009.
2. Assman J.: Collective Memory and Cultural Identity. "New German Critique", No. 65, 1995. s. 125-133.
3. Boyer M.C.: The City of Collective Memory: Its Historical Imagery and Architectural Entertainments. The MIT Press, Cambridge, Ma 1996.
4. Crinson M.: Urban Memory: History and Amnesia in Modern City. Routledge, London and New York 2005.
5. Kozłowski J.: Zintegrowane planowanie zrównoważonego rozwoju. Zarys metodyki. Instytut Rozwoju Miast, Kraków 2012.
6. Lynch K.: Wasting Away. Sierra Club Books. San Francisco 1991.
7. Wóycicki K.: Zagadnienie historiografii pamięci. Orbis Linguarium, Wrocław 2009.
8. Opisy prac zespołów warsztatowych wykonane przez architektów: a – Katarzynę Fidyk, b – Martina Nahlovskego, c – Bartka Nawrockiego, d – Marcina Jojko.

Josef KISZKA
Wykładowca FS VSB UT Ostrava

Tomasz TACZEWSKI
Wydział Architektury Politechniki Śląskiej

10. ARCHITEKTONICKÝ NÁVRH V RÁMCI MĚSTSKÝCH OBLASTÍ – KULTURA PARK V ZABRZE

ABSTRAKT

Článek se pokouší kriticky shrnout zásady Letní školy architektonické restrukturalizace Gliwice – Zabrze 2012. Popisuje program školy a jeho realizaci. Shrnuje závěry vyplývající z prací a formuluje vlastní připomínky k formování kulturního parku, z hlediska vytvoření perspektivního modelu města.

Proces destrukce měst, následující likvidaci významné části slezského průmyslu v regionu, zpomalil do té míry, že se dnes většina z nich snaží získat mezinárodní pozici a chce, aby se stala jedním městským centrem světového významu – Metropolis Slezsko. To rozšiřuje možnosti a potřebu mezinárodních kontaktů. Zároveň Fakulta architektury v Gliwicích a Katedra architektury v Ostravě pracují na metodách průmyslové restrukturalizace pohorních měst. Probíhají v době, kdy v regionu bylo dosaženo již určité úrovně restrukturalizačních činností. To znamená, že mají zdroj praktických zkušeností (nasazení), a zároveň legitimizuje oprávnění k prezentaci navenek. Intenzivní kurz architektonické restrukturalizace byl koncipován jako součást tohoto dění. Měl podobu workshopu probíhajícího ve spolupráci Fakulty architektury Slezské Univerzity a Stavební fakulty VŠB TU Ostrava a byl praktickým rozšířením akademických činností prováděných na obou univerzitách. Iniciativa získala podporu od Mezinárodního fondu CEEPUS, Slezského vojvodského úřadu, dolu „Guido“, Sdružení pro podporu restaurace a propagace štol „Królowa Luiza“ v Zabrzu a Města Zabrze. Kurz proběhl 16 až 24 června 2012. Letošní ročník byl věnován reflexi urbánního modelu města a architektonickým otázkám v souvislosti s projektem vytvoření kulturního parku (chráněné zóny) v Zabrze. Workshop (organizovaný mimo program Erasmus), se uskutečnil na základě ústní dohody pedagogů obou zúčastněných architektonických učilišť o spolupráci mezi KA FAST VŠB-TU Ostrava a FA Slezské Technické University,.

Škola byla zahájena sérií přednášek o teoretických základech procesu restrukturalizace, dobrých příkladech polských aktivit v oblasti obnovy průmyslových oblastí, historii a kulturním dědictví města Zabrze. Setkání se konalo na Městském úřadu Zabrze, kde byli studenti a učitelé seznámeni vedoucím odboru městského plánování panem Zenonem Rodakem a paní Margaret Bombelka, zástupkyní starosty města pro revitalizace, s materiálem „Studium podmínek a směry rozvoje města“, s plány a programy obnovy, předběžnými předpoklady pro vytvoření chráněné zóny a dalšími urbanistickými dokumenty města. Pan Dariusz Walerjański, ředitel Mezinárodního centra pro dokumentaci a výzkum průmyslového dědictví pro cestovní ruch, pracující u dolu „Guido“ představil mnoho starých dokumentů a kreseb vztahujících se k těžbě a utváření města. Účastníci následně shlédli in situ nejvýznamnější architektonické objekty a celky perspektivně mající tvořit kostru a základ kulturního parku, jako je například Hornické muzeum "královny Louise", vodní věž, starý okresní úřad, kostel Sv. Josefa, Kamiliánské náměstí, vyústění Dědičné štol na ul. Miarki, kolonii Zandka, židovský hřbitov, ocelový dům a další. Proběhla prohlídka nadzemní a podzemní části historického dolu „Guido“ (obě úrovně), byly sledovány městské substance a struktura obklopující tyto objekty během procházky ul. Wolności a ulicí 3. Maje. Prohlídku vedl pan Adam Frużyński z Hornického muzea.

Po získání základních úvodních informací o městě, studenti spolu se svými vedoucími architekty, vytvořili čtyři smíšené polsko-české řešitelské skupiny, jež měly za úkol pokusit se odpovědět na otázky týkající se formování památkově chráněné zóny - kulturního parku v městě Zabrze a rovněž města samotného. Skupiny měly úplnou svobodu, pokud jde o oblast propozic, návrhů a specifikaci problémů. Bylo jim umožněno klást další otázky. Konzultanty a kritiky řešení byli:

Josef Kiszka a Tomasz Taczewski, pedagogové české a polské univerzity. Po pětidenní práci měli týmy a jejich vedoucí předložit výsledky ve formě digitální prezentace a posteru.

Během letní školy byly pracovní aktivity doplněny o další, speciálně vybrané přednášky a individuálně organizované výjezdy a obhlídky řešeného území. Studenti byli také seznámeni s programy a aktivitami města v oblasti revitalizace, se slezskou literaturou a slezským nářečím (Holonek) a s výsledky právě dokončené studentské soutěže na řešení oblasti dolu Królowa Luiza a elektrárny na ul. Wolności.

Práce probíhala v týmech ve složení:

1. studenti: Alexandra Buś, Wojciech Cendrzak, Milan Kotěra, Martina Mlčochová, Kateřina Słowińska pod vedením architektky Katarzyny Fidyk,
2. studenti: Natalia Walas, Hana Nováčková, Ondřej Turoň, Marta Grochal, Sandra Krzyk, pod vedením architekta Martina Náhlovského,
3. studenti: Patrik Bílý, Petr Gnacek, Pavla Fránková a Anna Mikos pod vedením architekta Barłomieja Nawrockého,
4. studenti: Jiří Phillipe Janda, Martin Herzán, Anna Łyszczczyk, Anna Glajc, Monika Węglińska, pod vedením architekta Marcina Jojko.

Práce jednotlivých týmů byly charakteristické odlišnými přístupy. Individuálně formulovaly základní otázky spojené s funkčním modelem města a dopad, jaký by mohlo mít na město vyhlášení památkové rezervace. Výsledky ukázaly široké spektrum názorů, což je zajímavý materiál - hodný studia ze strany všech, kteří se zabývají problematikou oné rezervace. Samozřejmě nejdou příliš do hloubky mnohých okruhů a nevnímají mnohé detailní otázky případu, ale právě tato "vnější perspektiva" jako výsledek práce studentů a akademických pedagogů, tedy lidí se zkušenostmi v oblasti územního plánování, urbanismu a architektury, by se neměla podcenit. K problematice uspořádání a modelu města, jak skutečného, tak modelu dle propozic předložené koncepce se každá práce vyjádřila individuálně.

V posledku však byly konstatovány následující výsledné charakteristiky městské substance:

- umírněná zónace
- nízká hustota a kompaktnost,
- roštové uspořádání,
- polycentrická struktura.

Účastníci workshopu vnímali určitou nerozhodnost, v obrazu města a v koncepci patrnou, ve směřování prostorové politiky města. Totiž "existují dvě situace směřování: (1) mimo město, (2) dovnitř města, cestou revitalizace a modernizace" a je třeba se rozhodnout pro jedno z nich. Zabrze je připraveno přijmout velké množství regeneračních aktivit na základě připravovaných programů pro mnohé vytipované oblasti a zároveň určuje k zastavění v Koncepci rozvoje mnohé „greenfieldy“ v západní části města. Tato dichotomie byla hlavním pramenem rozdílů v názorech účastníků školy.

- Tým A Přijal stávající model města a předpokládá se, že koncentrace aktivit v centru ve spojení s přijetím „industriálního“ cestovního ruchu jako doplňku k funkci hlavní, bude dostatečně silným faktorem ve vývoji, který umožní aktivizaci v rozhodující části území centrální zóny. Tým konstatuje, že nástroje, které poskytne legislativní opatření vyhlášením „kulturního parku“ (městská rezervace) mohou být využity pro zvýšení architektonické kvality v této oblasti.

- Tým B při trvalém poklesu počtu obyvatel by město nemělo růst stejným tempem celoplošně. Tým navrhuje soustředit se dovnitř, a to prostřednictvím vymezení centrální oblasti jako "prostoru rozvoje", ve kterém cestou finanční politiky mohou orgány města buď omezit alokaci nových investic na periferiích města, zavedením vysokých poplatků, nebo naopak podpořit investiční činnost v centrálním prostoru prostřednictvím úlev. To by vyžadovalo koordinovanou politiku orgánů města s jasně vytyčenými urbanistickými cíli. Jako vstupní krok se navrhuje provedení operace vyčištění města, jak v centrálním prostoru, tak na periferii.

-Tým C zásadně nesouhlasí s navrhovanými legislativními opatřeními a vyhlášením centra města památkovou rezervací. Navrhuje omezení ochrany na minimálně nutný rozsah jednotlivých míst či objektů souvisejících s pohorním dědictvím. Vnímá podrobný územní či regulační plán jako základní a dostatečný nástroj pro formování prostoru města. Členové skupiny jsou přesvědčeni, že v případě pokračující regrese města Zabrze, územní plošná ochrana přinese jen negativní dopad na situaci města. Také negativně hodnotí současnou praxi a koncepci přijaté městem. Pro všechny skupiny byla nesmírně důležitá informace o tom, že zřízení kulturního parku by nemělo být pouze prostředkem k získání zápisu některých památek na seznam světového kulturního dědictví UNESCO, ale také aby se zápis stal faktorem úspěchu proinvestiční politiky obce. Odtud pak ve většině prací viditelné obavy z nadměrného rozsahu ochrany a připravované legislativní úpravy.

- Tým D došel k závěru, že městský plánovací model vyžaduje zásadní změny. Všiml si, že městská struktura města Zabrze nemůže být založena na klasické urbanistické teorii předpokládající hierarchické městské uspořádání s jasně definovaným městským centrem, a také se nemůže opírat o principy modelu funkcionalistické moderny s jasným zónováním. Autoři předpokládají, že vhodným řešením pro existující situaci, se v souladu s moderními urbanistickými názory, zdá být struktura „parku“ založená na síti tvořené jednotlivými nezávislými body. Z tohoto pohledu, se základní podmínkou (i když nedostatečnou pro definování celkového uspořádání města Zabrze), jeví organizace této struktury na bázi oněch bodů s velkým potenciálem. Tuto funkci lze připsat nejen dolu Guido, skanzenu Královna Louisa a vyústění hlavní štolý - Główniej Kluczowej Sztolnia Dziedzicznej. Do souboru těchto bodů, nejvíce reprezentativních míst města, tvořících jakési městské "souhvězdí", by měly patřit také:

- tlaková věž na ul. Zamoyskiego,

- prostor Hutě Donnesmarků s parkem, filharmonií a divadlem,

– kolonie Zandka, (pro hut' Donnersmarcka) s domy pro dělníky a úředníky u ul. Stalmacha a ul. Krakusa.

– kostel Sw. Józefa spolu s přestavovaným stadionem KS Górnik.

Takto definovaná síť by tvořila základní systémový prvek revitalizované substance města. Autorům této práce se posílení těchto bodů jeví jako nezbytná podmínka dalšího rozvoje, protože v současné době jsou příliš slabé, aby vytvářely interakci mezi sebou a stimulovaly okolí. Posílení vidí v promoci, zvýšení významu a atraktivity těchto míst, zvýšení rozmanitosti programové, s odkazem na průmyslovou identitu města. Práce navrhuje značné zvýšení potenciálu dolu Guido. Vzhledem k jeho umístění a propojení z celou aglomerací meziměstskou páteří komunikací DTS, by se měla stát strategickým bodem souhvězdí s mnohem bohatší nabídkou navrhovaných funkcí (modelem zde může být komplex Zollverein v Essenu).

Lze tvrdit, že jsou nezbytné další práce na urbanistické strategii města a zejména na základním plánovacím modelu a následně jejich důsledná realizace. Za pozornost stojí výzva týmu B k sanaci degradovaných prostorů, která by měla být chápána jako výzva k uvolnění devastovaných parcel a nemovitostí pro potenciální, v čase odloženou, případnou novou alokaci investic (cestou demolice, ozelenění, vyhotovení restrukturalizačních plánů, napojení na technickou a dopravní infrastrukturu).

Bylo zdůrazněno, že by se nemělo zapomínat, že proinvestiční politika města Zabrze by měla být přímo spojena s nahlížením na aglomeraci jako celek, existence metropole spontánně podporuje investiční aktivity. Je důležité, aby města v době tvorby nové „značky“, byla vnímaná v kontextu celého potenciálu Slezska.

Architektura realizovaná v centru města, bez ohledu na měřítko, by měla hledat svou inspiraci z průmyslové minulosti města. Chceme-li zajistit její kvalitu, mnohé konkrétní otázky v rámci centra města, by měly být předmětem dalších architektonických soutěží, předcházejících místním urbanistickým regulacím.

Workshop umožnil rozsáhlou výměnu názorů mezi studenty a jejich pedagogy z České republiky a Polska. V průběhu se projevovaly nečekané rozdíly v názorech a odlišné posouzení situace a událostí. Dílna byla také didaktickým projektem. "V globalizovaném světě je nutno se snažit o mezinárodní výměnu zkušeností ve všech fázích vzdělávání architektury a urbanismu" poznamenává krakovský pedagog, architekt Maciej Gyurkovich. Evropští absolventi škol architektury, zcela běžně pracují v mezinárodních projekčních kancelářích v zemích původu i za hranicemi. Školy by je měly na to připravit. Existuje řada vzdělávacích nástrojů, které umožňují řádné vzdělání našich studentů architektury z hlediska získávání zkušeností v zahraničí a fungování mezinárodního trhu práce. Primární je program Erasmus, který nabízí studentům semestrální nebo roční vzdělávací výměny s evropskými školami, ale také tříměsíční pracovní stáže v evropských kancelářích a intenzivní kurzy a programy. Nicméně, ne všichni studenti se mohou zúčastnit těchto programů, a výsledkem je, že jsou chudší o tyto didaktické a praktické zkušenosti. Intenzivní

kurz Zabrze je novou didaktickou formou výuky realizované v rámci programu CEEPUS, umožňující mladým studentům architektury, získat mezinárodní zkušenosti.

Zabrzańská zkušenost také potvrdila možnost a význam práce studentů ve skupinách z různých zemí a univerzit. Umožnilo se tímto multikulturní vnímání lokálních problémů (které, jak se ukázalo – jsou univerzální). Každá skupina předložila odlišnou koncepci revitalizace, a to jak z hlediska ideového, tak formálního. Zajímavé byly prezentace a adjustace prací, a taktéž pozorování, jak mezinárodní skupina pracuje, funguje, definuje své cíle a rodí lídry. Diskutovalo se polsky i v češtině. Angličtina byla považována za spolehlivou podporu.

Letní škola měla další důležitý rozměr. Byla to příležitost prezentovat svým kolegům z českého Slezska polské moderní myšlení o objektech a areálech a naopak. Viděli jsme také, že průmyslová minulost Moravy a Slezska může být spojujícím faktorem při budování naší společné budoucnosti. Závěrem lze říci, že účastníci workshopu Zabrze se rozcházelí v přesvědčení, že primárním důvodem ovlivňujícím zastavení degradačních procesů je hluboká identifikace se svou zemí u většiny populace žijící ve slezských městech. Základem toho je vědomí společné historie, velmi odlišné od zbytku země, a s tím související určité odlišností jazyka a kultury, zřetelně ovlivněných charakterem průmyslu a jeho architektury. Na obou stranách polsko-české hranice.

LITERATURA

1. Assman J.: Pamięć kulturowa. Pismo, zapamiętywanie i polityczna tożsamość w czasach starożytnych. Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2009.
2. Assman J.: Collective Memory and Cultural Identity. Artykuł w *New German Critique*, No. 65, 1995. s. 125-133.
3. Boyer M.C.: *The City of Collective Memory: Its Historical Imagery and Architectural Entertainments*. The MIT Press. Cambridge Ma 1996.
4. Crinson M.: *Urban memory: History and Amnesia in Modern City*. Routledge. London and New York 2005.
5. Kozłowski J.: *Zintegrowane planowanie zrównoważonego rozwoju. Zarys metodyki*. Jerzy Kozłowski. Instytut Rozwoju Miast, Kraków 2012.
6. Lynch K.: *Wasting Away*. Sierra Club Books, San Francisco 1991.
7. Wóycicki K.: *Zagadnienie historiografii pamięci*. Orbis Linguarium, Wrocław 2009.
8. Opisy prac zespołów warsztatowych wykonane przez architektów: a – Katarzynę Fidyk, b – Martina Nahlovskego, c – Bartka Nawrockiego, d – Marcina Jojko.